

ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ У СТАРШОКЛАСНИКІВ ЧЕРЕЗ ПІДПРИЄМНИЦЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ

11. Polozhennia pro dystantsiinu formu zdobuttia povnoi zahalnoi serednoi osvity [Regulations on the distance form of obtaining a complete general secondary education]. Approved by the Order of the Ministry of Social Policy of Ukraine dated September 8, 2020 No. 1115 "Some issues of distance learning organization". Official Herald of Ukraine. (2020). Vol. 81. p. 415. Art. 2645. [in Ukrainian].

12. Petroshchuk, N. & Matviichuk O. (2024). Rozvytok form ta zmistovoho napovnennia pidvyshchennia kvalifikatsii pedahohiv (kinets IXX st. – pochatok XXI st.) [The development of the forms and content of teacher training (end of the 19th century – beginning of the 21st century)]. *Youth & market*. Vol. 3 (223). pp. 128–132. [in Ukrainian].

13. Strategies for blended TVET in response to COVID-19 is made available under a Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 Licence (international). Available at: <https://www.thecommonwealth.io/wp-content/uploads/2020/07/StrategiesforblendedTVETCOVID19.pdf> (Accessed 15 Apr. 2024). [in English].

14. Tsyfrovi navychky dlia vchyteliv [Digital skills for teachers]. Action. Education. Available at: <https://osvita.dia.gov.ua/courses/serial-iz-tsyfrovoi-hramotnosti-dlia-vchyteliv> (Accessed 15 Apr. 2024). [in Ukrainian].

15. What is b-learning and why can it be of interest to you? *Samalane*. Available at: <https://samalane.com/blog/what-is-blended-learning/> (Accessed 15 Apr. 2024). [in English].

16. Zmishane navchannia v ramkakh Prohramy [Blended learning within the Program]. Educational reform support program in Ukraine "Democratic School". Available at: <https://www.schools-for-democracy.org/onlain-navchannia/zmishane-navchannia-v-ramkakh-prohramy> (Accessed 15 Apr. 2024). [in Ukrainian].

17. ZNO Vchytel [ZNO Teacher]. Udey. Available at: <https://www.udemy.com/course/znoteacher/> (Accessed 15 Apr. 2024). [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 08.07.2024

УДК 316.46-053.6:005.342

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.312267>

Світлана Іщенко, PhD, доцент,
доцент кафедри інженерії та технологій виробництва
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
Роман Колодій, аспірант
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ У СТАРШОКЛАСНИКІВ ЧЕРЕЗ ПІДПРИЄМНИЦЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Актуальність формування лідерських якостей у старшокласників через підприємницьку діяльність зумовлена сучасними вимогами до випускників шкіл. Сучасний світ потребує лідерів, здатних приймати рішення, брати ініціативу та керувати командами. Підприємницька діяльність розвиває критичне мислення, навички подолання проблем, планування, організації та управління. Вона підвищує соціальну відповідальність і активність учнів, дозволяє застосовувати знання на практиці, готує до дорослого життя, підвищує конкурентоспроможність на ринку праці. Це сприяє всебічному розвитку особистості та успішній професійній діяльності.

Ключові слова: лідерські якості; старшокласники; підприємницька діяльність; критичне мислення; соціальна відповідальність; навички управління; практичне застосування знань.

Лит. 8.

Svetlana Ishchenko, PhD, Associate professor,
Associate professor of the Engineering and Production Technologies Department,
Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University
Roman Kolodii, Postgraduate Student,
Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University

FORMATION OF LEADERSHIP QUALITIES IN HIGH SCHOOL STUDENTS THROUGH ENTREPRENEURIAL ACTIVITY

The relevance of the topic of developing leadership qualities in high school students through entrepreneurial activity is due to the modern requirements for school graduates. In today's world, characterized by rapid change, globalization, and technological development, society needs not only highly qualified professionals, but also leaders who are able to make responsible decisions, take initiative, and effectively manage teams.

Entrepreneurial activity plays a key role in developing such leadership qualities in high school students. It promotes critical thinking and problem-solving skills. In the process of entrepreneurship, students learn to analyze situations, find effective solutions and take responsibility for their implementation, which develops their ability to make responsible and informed decisions.

Entrepreneurial activities also require students to plan, organize work and manage resources, which directly develops their management and organizational skills. They learn how to create and implement projects, which includes

ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ У СТАРШОКЛАСНИКІВ ЧЕРЕЗ ПІДПРИЄМНИЦЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ

managing a team, assigning responsibilities, and monitoring the completion of tasks. This helps to develop important qualities such as responsibility, initiative and teamwork.

Involvement of high school students in entrepreneurial activities also contributes to the development of their social responsibility and active life position. They begin to understand the importance of contributing to the development of the community and society as a whole, which contributes to the formation of a responsible and socially active citizen.

Thus, the development of leadership skills in high school students through entrepreneurial activity is an urgent task of modern education. This contributes to the comprehensive development of the individual, raising the level of social activity and preparing for successful professional activities that meet the requirements of modern society.

Keywords: leadership qualities; high school students; entrepreneurship; critical thinking; social responsibility; management skills; practical application of knowledge.

Постановка проблеми. У сучасному світі, який характеризується швидкими змінами, глобалізацією та розвитком технологій, суспільство потребує не лише висококваліфікованих фахівців, а й лідерів, здатних приймати відповідальні рішення, брати на себе ініціативу й ефективно керувати командами. Проте чинна система освіти не завжди встигає адаптуватися до цих змін, що створює прогалини в підготовці учнів до реальних життєвих викликів.

Підприємницька діяльність є ефективним інструментом для розвитку критичного мислення, навичок розв'язання проблем, планування, організації роботи та управління ресурсами, що становлять ключові компоненти лідерських якостей. Водночас багато шкіл недостатньо уваги приділяють інтеграції підприємницької діяльності в освітній процес, що призводить до недостатнього розвитку лідерських навичок у випускників.

Отже, існує необхідність вивчення та впровадження методів, що сприяють формуванню лідерських якостей у старшокласників через підприємницьку діяльність. Це включає розробку нових підходів до навчання, створення умов для практичного застосування знань та розвиток соціальної відповідальності учнів. Розв'язання цієї проблеми сприятиме підготовці молоді до успішної професійної діяльності та активної участі у житті суспільства.

Аналіз основних джерел і публікацій. Проаналізувавши наукові праці українських вчених, ми дійшли висновку, що ця тема активно досліджується в Україні, зокрема через інтеграцію підприємницьких навичок в освітній процес для розвитку лідерських якостей у молоді. Відтак реалізація понять основ економічної грамотності та підприємництва відображено у працях С. Алексєєвої, Л. Базиль, В. Байдуліна, І. Гриценко, Л. Єршової, Д. Закатнова, В. Орлова, Г. Сохацької [7]. М. Ляшенко вивчає формування фахової компетентності з основ підприємництва у майбутніх учителів технологій [4]. Аналізу рівня підприємницької освіти та ролі шкільної освіти в розвитку молодіжного підприємництва присвячені наукові доробки Л. Боровіка та А. Карнаушенко [1]. О. Кравчина досліджує європейський досвід використання комп'ютерно орієнтованого навчального середовища для розвит-

ку підприємницької компетентності учнів [3]. Н. Ковчин розглядає шкільну економічну освіту як фактор формування підприємницької компетентності старшокласників [2]. Н. Семенченко студіює педагогічні умови формування лідерських якостей майбутніх учителів у позааудиторній діяльності [8].

Для вивчення підприємницької діяльності старшокласниками в сучасній школі передбачено дві навчальні програми з предмету "Технології": стандартного і профільного рівня. У навчальній програмі стандартного рівня "Основи підприємницької діяльності" представлено як один із десяти обов'язково-вибіркових навчальних модулів, з яких учні спільно з учителем обирають лише три для вивчення упродовж навчального року [6].

Навчальна програма для профільного навчання учнів 10–11-х класів за спеціалізацією "Підприємництво" призначена для підготовки старшокласників допрофесійного самовизначення та підприємницької діяльності, розвиток ініціативності та їхнього творчого потенціалу, формування ключових і предметних проектно-технологічної та підприємницької компетентностей [7].

Програма розрахована на два роки навчання. Тематичний план десятого класу представлений у вигляді трьох розділів: "Організаційно-правові основи підприємництва", "Економічні основи підприємницької діяльності" та "Фінансово-кредитне забезпечення підприємництва". А для одинадцятого класу запропоновано вивчення чотирьох розділів: "Бухгалтерський облік у підприємницькій діяльності", "Соціально-психологічні основи підприємництва", "Техніко-організаційні основи підприємництва", "Основи інноваційної діяльності з технологій". Для опанування цих тем відводиться 6 академічних годин на тиждень, відповідно – 210 годин на рік у кожному з класів. Вивчення кожної теми передбачає виконання практичних робіт [7].

Навчання учнів за спеціалізацією "Підприємництво" має забезпечувати формування позитивної мотивації навчання, можливість побудови власної освітньої траєкторії, усвідомлений вибір професії та підготовку до підприємницької діяльності, досягнення і об'єктивне самооцінювання очікуваних результатів [7].

Метою статті є дослідження того, як підприємницька освіта сприяє формуванню лідерських якос-

ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ У СТАРШОКЛАСНИКІВ ЧЕРЕЗ ПІДПРИЄМНИЦЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ

тей у старшокласників через інтеграцію практичних занять та проєктної діяльності в освітній процес.

Виклад основного матеріалу. Підприємницька освіта є ефективним інструментом для розвитку лідерських якостей у старшокласників, який дає можливість набутти навички, необхідні для успішного управління, командної роботи та стратегічного мислення, що є ключовими для лідерства. Вона базується на інтерактивних методах навчання, які включають практичні заняття та проєктну діяльність.

Насамперед, це розробка бізнес-планів. Учні часто залучаються до створення бізнес-планів для уявних або реальних підприємств. Цей процес включає аналіз ринку, фінансове планування, маркетингові стратегії та операційне управління. Робота над бізнес-планом вимагає від школярів критичного мислення, стратегічного планування і вміння працювати в команді. Вони навчаються ставити реалістичні цілі, оцінювати ризики та розробляти детальні плани дій для досягнення успіху [4].

Участь у створенні стартапів є ще одним важливим елементом підприємницької освіти. Старшокласники мають можливість працювати над реальними проєктами – від ідеї до реалізації. Вони вчаться розробляти інноваційні продукти або послуги, знаходити джерела фінансування, будувати команди й управляти ресурсами. Цей досвід допомагає їм розвинути лідерські якості, такі як ініціативність, рішучість, вміння приймати складні рішення.

Важливою складовою навчального процесу є участь у підприємницьких конкурсах, які мотивують учнів до розвитку своїх ідей та їхньої презентації перед експертами й потенційними інвесторами. Участь у таких заходах розвиває навички комунікації, переконання та публічного виступу, що є невід'ємними компонентами лідерства.

Учні також можуть залучатися до проєктів, які мають на меті розв'язання реальних проблем локальної бізнес-спільноти. Співпраця з місцевими підприємствами дає старшокласникам можливість здобути практичний досвід та застосувати свої знання на практиці, будувати мережі контактів, працювати в умовах реальних бізнес-викликів і знаходити ефективні рішення.

Формуванню лідерських якостей у старшокласників сприяє використання віртуальних симуляцій та бізнес-ігор, що допомагає учням моделювати різні бізнес-сценарії та приймати управлінські рішення в умовах, наближених до реальних. Це слугує розвитку у них навичок аналізу, планування та управління ресурсами. Вони вчаться працювати в команді, приймати відповідальність за результати і адаптуватися до змінних умов.

Отже, практичні заняття та проєктна діяльність у підприємницькій освіті створюють сприятливі

умови для розвитку лідерських якостей у старшокласників. Вони отримують можливість не лише здобувати теоретичні знання, але й застосовувати їх на практиці, розвиваючи при цьому ключові навички, необхідні для успішного лідерства в майбутньому.

Дослідження демонструють, що участь старшокласників у підприємницьких проєктах сприяє розвитку кількох ключових лідерських якостей, таких як критичне мислення, креативність, здатність приймати рішення.

Детальніше розглянемо, як саме ці аспекти розвиваються через підприємницьку діяльність [7]:

1. *Критичне мислення.* Воно базується на аналізі інформації та розв'язанні проблем:

– аналіз інформації. Під час роботи над підприємницькими проєктами учні вчаться аналізувати велику кількість інформації, зокрема ринкові дослідження, фінансові звіти та маркетингові дані. Вони навчаються виділяти головне, робити висновки на основі фактів та приймати обґрунтовані рішення;

– розв'язання проблем. Підприємницька діяльність часто передбачає розв'язання різноманітних проблем, таких як пошук фінансування, реагування на конкуренцію або адаптація до змін на ринку. Учні розвивають навички визначення проблем, пошуку альтернативних рішень та вибору найефективнішого з них.

2. *Креативність, що містить:*

– інноваційне мислення. Створення нових продуктів або послуг вимагає креативного підходу. Учні вчаться генерувати ідеї, знаходити нестандартні рішення та втілювати їх у життя. Вони розвивають здатність мислити поза рамками та пропонувати інноваційні підходи до виконання завдань;

– експерименти та прототипування: Підприємницькі проєкти часто включають експериментування з новими ідеями та створення прототипів. Цей процес дає змогу учням випробовувати різні підходи, навчатися на помилках та вдосконалювати свої ідеї, що сприяє розвитку креативності.

3. *Здатність приймати рішення.* Робота над підприємницькими проєктами включає розробку стратегічних планів, які визначають цілі та шляхи їх досягнення. Учні вчаться оцінювати різні варіанти, прогнозувати можливі результати, вибирати найкращі стратегії для досягнення успіху.

Підприємницька діяльність часто пов'язана з ризиками. Учні розвивають навички оцінки ризиків, прийняття рішень у невизначених умовах та розробки планів дій для мінімізації негативних наслідків. Це допомагає їм стати більш впевненими і відповідальними лідерами.

4. *Комунікація та співпраця* пов'язані насамперед із командною роботою. Підприємницькі проєкти зазвичай виконуються у команді. Учні вчаться

ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ У СТАРШОКЛАСНИКІВ ЧЕРЕЗ ПІДПРИЄМНИЦЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ

ефективно співпрацювати, розподіляти ролі та відповідальність, врегулювати конфлікти та досягати спільних цілей. Це розвиває навички лідерства, необхідні для управління командою.

Не менш важливими є участь у презентаціях, конференціях та переговорних процесах, що допомагає учням розвивати навички публічних виступів, переконання та ведення перемовин. Це дає можливість чітко та впевнено висловлювати свої думки, аргументувати позиції та впливати на аудиторію.

5. *Емоційний інтелект.* Підприємницька діяльність допомагає учням розвивати емоційну стійкість, здатність керувати своїми емоціями та реагувати на стресові ситуації. Це дає можливість розуміти свої сильні та слабкі сторони, працювати над самовдосконаленням і підтримувати мотивацію.

Співпраця з різними людьми та робота в команді розвиває в учнів здатність розуміти та враховувати почуття і потреби інших, будувати довірливі стосунки, ефективно комунікувати та створювати сприятливу атмосферу для спільної роботи.

Загалом, підприємницька діяльність надає учням можливість розвивати широкий спектр навичок, які є ключовими для успішного лідерства. Вони здобувають практичний досвід, який допомагає їм стати впевненими, креативними й ефективними лідерами у майбутньому.

Впровадження підприємницької освіти в школах стикається з кількома ключовими перешкодами та викликами, які можуть заважати ефективному розвитку програми. Основні проблеми включають [2]:

1. Відсутність ресурсів. Багато шкіл мають обмежений бюджет, що не дає їм змоги придбати необхідні матеріали, обладнання або програмне забезпечення для реалізації підприємницьких проєктів. Це може також включати витрати на організацію практичних занять, конкурси та стажування.

Недостатня наявність сучасних технологій, таких як комп'ютери, спеціалізоване програмне забезпечення та навчальні матеріали, може обмежити можливість для проведення практичних занять і проєктів.

2. Недостатня підготовка вчителів. Учителі можуть не мати достатніх знань і навичок у сфері підприємництва, щоб ефективно навчати учнів. Це може бути через відсутність відповідної освіти або недостатню практику в цій галузі. Також відсутність спеціалізованих методичних посібників та тренінгів для вчителів може ускладнювати впровадження нових методів навчання.

3. Обмежена підтримка з боку адміністрації шкіл. Адміністрація шкіл може не бачити пріоритету в підприємницькій освіті, що може спричинити обмеження ресурсів і часу, виділених на ці

програми. Затримки в ухваленні рішень, відсутність чітких політик і процедур щодо впровадження підприємницької освіти можуть перешкоджати реалізації програм.

Для подолання цих перешкод необхідно:

1. Проводити спеціальні тренінги для вчителів, що зосереджені на підприємницьких навичках, методах навчання і актуальних тенденціях у цій галузі. Це може включати курси з підприємництва, управлінських навичок та використання сучасних технологій у навчанні. При цьому варто залучати експертів з підприємництва та успішних підприємців як менторів для проведення майстер-класів і консультацій для вчителів.

2. Збільшення фінансування підприємницьких програм, що передбачає:

а) гранти та спонсорство – це пошук і залучення фінансування через державні гранти, благодійні організації або спонсорство від бізнесів, що може включати кошти на придбання обладнання, організацію заходів та оплату додаткових навчальних матеріалів;

б) партнерство з бізнесом – співпраця з місцевими підприємствами для отримання ресурсів, експертної підтримки або матеріальної допомоги, що може включати як фінансову підтримку, так і практичні ресурси.

3. Створення чіткої стратегії та політики. Розробка та впровадження чітких політик і процедур для впровадження та підтримки підприємницької освіти у школах. Це може включати визначення цілей, критеріїв оцінювання та механізмів моніторингу програми. Важливою умовою є активне залучення адміністрації шкіл до планування і реалізації підприємницьких програм через презентації, звіти та демонстрацію потенційних вигод для учнів і школи загалом.

Висновки. Запровадження цих заходів може допомогти подолати основні перешкоди, з якими стикаються школи при реалізації підприємницької освіти, та забезпечити успішну інтеграцію програм в освітній процес. Це допоможе учням набути практичний досвід і розвивати важливі навички, які сприяють їхньому успішному розвитку в майбутньому.

З огляду на ці аспекти, підприємницька освіта має потенціал для значного позитивного впливу на формування лідерських якостей у молоді, що підготує їх до успішної кар'єри й активної участі в суспільному житті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Боровік Л., Петренко В., Карнаушенко А. Роль шкільної освіти в розвитку молодіжного підприємництва 2021. URL : https://www.researchgate.net/profile/Liubov-Borovik/publication/350419141_THE_ROLE_OF_SCHOOL_EDUCATION_IN_THE_DEVELOPMENT_OF_YOUTH_ENTREPRENEURSHIP/links/63345f2d9cb4fe44f3e68697/TH

ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ У СТАРШОКЛАСНИКІВ ЧЕРЕЗ ПІДПРИЄМНИЦЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ

E-ROLE-OF-SCHOOL-EDUCATION-IN-THE-DEVELOPMENT-OF-YOUTH-ENTREPRENEURSHIP.pdf (дата звернення: 01.08.2024).

2. Ковчин Н.А. Шкільна економічна освіта як фактор формування підприємницької компетентності старшокласників URL : <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/718127/1/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F%D0%9A%D0%BE%D0%B2%D1%87%D0%B8%D0%BD%20%D0%9D.pdf> (дата звернення: 01.08.2024).

3. Кравчина О.Є. Використання комп'ютерно-орієнтованого навчального середовища для розвитку підприємницької компетентності учнів (європейський досвід). *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. Ужгород : Говерла, 2020. Вип. 1 (46), № Ч. 1, Ч. 2. С. 174–179. URL : <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/46873> (дата звернення: 01.08.2024).

4. Ляшенко М.Ю. Формування фахової компетентності з основ підприємництва у майбутніх учителів технологій : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 – теорія і методика навчання технологій / Нац пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. Київ, 2017. 236 с. URL : <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/42858> (дата звернення: 01.08.2024).

5. Навчальна програма “Технології 10–11 класи (профільний рівень)”. *Освіта*. UA : веб-сайт. URL : <https://osvita.ua/school/program/program-10-11/58970/> (дата звернення: 01.08.2024).

6. Навчальна програма “Технології 10–11 класи (рівень стандарту)”. URL : <https://osvita.ua/school/program/program-10-11/58969> *Освіта*. UA : веб-сайт (дата звернення: 01.08.2024).

7. Основи економічної грамотності та підприємництва : навчальний посібник / Алексєєва С.В., Базиль Л.О., Байдулін В.Б., Гриценко І.А., Єршова Л.М., Закатнов Д.О., Орлов В.Ф., Сохацька Г.В. Житомир : “Полісся, 2021. 248 с.

8. Семенченко Н.О. Педагогічні умови формування лідерських якостей майбутніх учителів у позааудиторній діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти”. Харків, 2005. 22 с.

REFERENCES

1. Borovik, L., Petrenko, V. & Karnaushenko, A. (2021). Rol shkilnoi osvity v rozvytku molodizhnoho pidpriemnytstva [The role of school education in the development of youth entrepreneurship]. Available at: https://www.researchgate.net/profile/LiubovBorovik/publication/350419141_THE_ROLE_OF_SCHOOL_EDUCATION_IN_THE_DEVELOPMENT_OF_YOUTH_ENTREPRENEURSHIP/links/63345f2d9cb4fe44f3e68697/THE-ROLE-OF-SCHOOL-EDUCATI

ON-IN-THE-DEVELOPMENT-OF-YOUTH-ENTREPRENEURSHIP.pdf (Accessed 01 Aug. 2024). [in Ukrainian].

2. Kovchyn, N.A. (2024). Vykorystannia kompiuterno oriientovanoho navchalnoho seredovysheha dlia rozvytku pidpriemnytskoi kompetentnosti uchniv (ievropeyskyi dosvid) [School economic education as a factor in the formation of entrepreneurial competence of high school students]. Available at: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/718127/1/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F_%D0%9A%D0%BE%D0%B2%D1%87%D0%B8%D0%BD%20%D0%9D.pdf (Accessed 01 Aug. 2024) [in Ukrainian].

3. Kravchyna, O.Ye. (2020). Vykorystannia kompiuterno oriientovanoho navchalnoho seredovysheha dlia rozvytku pidpriemnytskoi kompetentnosti uchniv (ievropeyskyi dosvid) [The use of computer-oriented learning environment for the development of student' entrepreneurial competence (European experience)]. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University: Series: Pedagogy. Social work*. Uzhhorod: Hoverla. Vol. 1 (46), No. 1, Part 2. pp. 174–179. Available at: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/46873> (Accessed 01 Aug. 2024). [in Ukrainian].

4. Lyashenko, M.Y. (2017). Formuvannia fakhovoi kompetentnosti z osnov pidpriemnytstva u maibutnikh uchyteliv tekhnolohii [Formation of professional competence in the basics of entrepreneurship in future technology teachers]. *Candidate's thesis*. National Pedagogical Dragomanov University. Kyiv, 236 p. Available at: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/42858> (Accessed 01 Aug. 2024) [in Ukrainian].

5. Navchalna prohrama “Tekhnolohii 10–11 klasy (profilnyi riven)”. *Osvita.UA* : website [Educational programs in technology (professional level) for grades 10–11 of secondary schools]. Available at: <https://osvita.ua/school/program/program-10-11/58970/> (Accessed 01 Aug. 2024). [in Ukrainian].

6. Navchalna prohrama “Tekhnolohii 10–11 klasy (riven standartu)”. *Osvita.UA* : website [Technology curriculum (standard level) for grades 10–11 of secondary schools]. Available at: <https://osvita.ua/school/program/program-10-11/58969> (Accessed 01 Aug. 2024). [in Ukrainian].

7. Osnovy ekonomichnoi hramotnosti ta pidpriemnytstva [Fundamentals of economic literacy and entrepreneurship]. A textbook / Alekseeva S.V., Bazyl L.O., Baidulin V.B., Hrytsenok I.A., Yershova L.M., Zakatnov D.O., Orlov V.F., Sohatska H.V. Zhytomyr, 2021. 248 p. [in Ukrainian].

8. Semenchenko, N.O. (2005). Pedagogichni umovy formuvannia liderskykh yakosteï maibutnikh uchyteliv u pozaaudytornii diialnosti [Pedagogical conditions for the formation of leadership qualities of future teachers in extracurricular activities]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv, 22 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 02.08.2024

“Випробування лідерства – це бути сильним, але не грубим; добрим, але не слабким; хоробрим, але не нахабним; розважливим, але не лінивим; скромним, але не боязким; гордим, але не гордовитим; жартівливим, але без дурниці”.

Джим Рон
американський підприємець, письменник

